

Aythya collaris (Donovan), de Amerikaanse Kuifeend,
een nieuwe Nederlandse vogel

door

K. W. L. BEZEMER en J. RAMPEN
(met plaat 1)

(With summary: First record of the Ring-necked Duck in the Netherlands)

Op 15 maart 1959 bevond RAMPEN zich des morgens in de duinen van de Haagse Waterleiding Maatschappij voor het doen van vogelwaarnemingen ten behoeve van het z.g. „Meijendell-onderzoek”. Op een der plasjes, welke door het inpompen van Lekwater de laatste tijd in deze duinen ontstaan zijn, lagen enige Tafeleenden (*Aythya ferina*) en Kuifeenden (*Aythya fuligula*), alsmede een exemplaar van een niet tot de Europese avifauna behorende eende-soort die RAMPEN nimmer had gezien en ook niet thuis kon brengen. De vogel deed hem eerst aan een Kuifeend denken (hoewel geen kuif werd gezien), maar had als opvallendste kenmerken een vrij grote, witte vlek voor de vleugelbocht en twee lichte banden om de snavel: één aan de basis, de andere dicht bij het uiteinde.

RAMPEN trachtte, na de in de nabije omgeving werkzame deelnemers aan het reeds genoemde onderzoek te hebben opgespoord en op de eend te hebben attent gemaakt, zo spoedig mogelijk contact te krijgen met andere ornithologen en kon BEZEMER telefonisch bereiken en van zijn waarneming op de hoogte brengen. Laatstgenoemde beloofde te zullen nagaan of hij de vogel kon determineren en tevens zelf te zullen gaan kijken. Bij BEZEMER waren door de beschrijving van RAMPEN associaties gewekt aan een Amerikaanse duikeend en het lukte hem inderdaad in twee boeken uit zijn bibliotheek, met goede gekleurde afbeeldingen [PEARSON c.a. (1936), GROSVENOR en WETMORE (1937)], een eend te vinden met twee typische ringen om de snavel en een witte vlek bij de vleugelbocht: *Aythya collaris*. Direct begaf BEZEMER zich nu naar de duinplas, waar hij spoedig de bijzondere eend zag zwemmen en, in zijn 18 x

50 kijker, uitstekend kon waarnemen. Zonder twijfel was het *Aythya collaris*. Op zijn beurt belde hij nu WALDECK op, die haastig arriveerde, daarna samen met BEZEMER eveneens de eend te zien kreeg en de determinatie kon bevestigen. Tegen het eind van de middag slaagden ook BIERMAN, KIST, KLATTE, VAN DEN OORD en TEKKE er in *Aythya collaris* waar te nemen.

Op 16 maart zagen de heer en mevrouw RAMPEN de eend opnieuw, steeds op dezelfde plas. Hier werd de volgende dag *collaris* eveneens gezien door VAN 'T OEVER, die er in slaagde met een telelens enkele foto's van hem te maken (zie plaat 1). Zondag 22 maart was hij nog present, zoals bij een bezoek van KIST, KLATTE, SWAAB en WALDECK bleek. Ook RAMPEN nam hem die dag waar. De volgende dag zag NIESEN hem; voor zover bekend is de eend na 23 maart niet meer waargenomen.

Daar het hier de eerste waarneming van *Aythya collaris* in Nederland betrof, diende natuurlijk te worden nagegaan of het wellicht een uit gevangenschap ontsnapt exemplaar gold, hoewel de vogel niet die indruk maakte en b.v. krachtig en uitstekend vloog. *Aythya collaris* is bovendien een vogel die niet vaak in Nederlandse collecties wordt aangetroffen, zoals ook bij navraag op verschillende ons bekende adressen bleek. WALDECK maakte ons echter attent op de naam van de heer MAN IN 'T VELD in Apeldoorn, die inderdaad *Aythya collaris* bleek te houden. De heer MAN IN 'T VELD deelde evenwel tevens mede dat er bij hem geen exemplaar van *Aythya collaris* was ontsnapt.

In dit verband verdient vermelding dat op 12 maart 1955 de eerste, goed gestaafe waarneming van *Aythya collaris* in Engeland werd gedaan (eveneens dus een maart-waarneming) en wel door de vrouw van de bekende Britse ornitholoog Peter SCOTT. De vogel streek neer op een vijver der "Wildfowl Trust" in Slimbridge, waar Peter SCOTT en Hugh BOYD hem de volgende dag opnieuw zagen. Later bleek een zekere Bernard KING hem ook op 12 maart te hebben gezien. Het echtpaar SCOTT heeft daarover in "British Birds" bericht (1955) en zij nemen ook in hun geval aan, dat het geen ontsnapt exemplaar betreft. Mrs. SCOTT zegt hierover: "the species is so rare in captivity that no one keeping them would allow their specimens to fly and young have never, so far as is known, been successfully reared in any collection in Europe".

Inmiddels werd in Engeland opnieuw, tussen 19 en 27 april 1959, een mannelijk exemplaar van *collaris* gezien, in de buurt van Reading (Berkshire). In het desbetreffend bericht wordt ook de Nederlandse waarneming vermeld; wij komen hier beneden nog op terug.

Het is inderdaad dus wel aan te nemen dat wij in Wassenaar te doen hebben gehad met een wild exemplaar dat toevallig uit Amerika in Nederland is terecht gekomen. Een enigszins analoog geval dus als dat van de Amerikaanse Zwarte Zeeëend (*Melanitta nigra americana*) die in 1954 op de Beer verzeild raakte. Opgemerkt

Foto: C. VAN 'T OEVER
Amerikaanse Kuifeend (*Aythya collaris*) in een duinplas te Wassenaar, 17 maart 1959.

zij nog dat de terugtrek van *collaris* naar zijn broedgebied valt in maart en april.

Het exemplaar van Wassenaar was een mannetje. Op het water liggend zag de vogel er geheel zwart uit, behoudens de zachtparelgrijze flanken, die aan de bovenzijde met een smalle, veel lichtere rand waren afgebiesd, alvorens in de zwarte rug over te gaan. De grijze flanken eindigden bij de vleugelbocht in een helderwitte, grote vlek, aan de voorzijde cirkelvormig en naar boven enigszins puntig verlopend, er ongeveer uit ziende als een segment van een maansikkel. De beide snavelbanden werden reeds genoemd; de snavel was verder leikleurig en zwart aan het uiteinde. Opvallend was de „fiere” houding van deze eendsoort, welke met gestrekte hals zwom. De hoekige, forse kop, met opvallend hoge kruin, trok verder de aandacht. De korte staart werd zwemmend nogal eens schuin naar boven gestoken.

BIERMAN, KIST, KLATTE, VAN DEN OORD en TEKKE (in litt.) zagen in goed licht een duidelijke lichte rand aan de achterzijde van de staart. Op grond hiervan achten SHARROCK en GILLMOR (1959), die een uitvoerig verslag geven over de tweede waarneming van *collaris* in Engeland, het niet waarschijnlijk dat dit Britse exemplaar hetzelfde was als het Nederlandse. Het artikel van deze auteurs in "British Birds" gaat vergezeld van enkele duidelijke schetstekeningen. Een ervan geeft een "display"-houding van de vogel weer (aangenomen tegenover een ♀ Kuifeend), waarbij de kop tot op de rug achterover werd geworpen. Ook RAMPEN zag iets dergelijks bij het Wassenaarse exemplaar, dat de kop tweemaal bliksemsnel achterover wierp.

De eend dook herhaaldelijk, na een kleine opsprong, en een paar maal werd gezien dat hij met plantedelen in de bek bovenkwam. Op de meergenoemde duinplas lagen eveneens Tafel- en Kuifeenden; *collaris* prefereerde duidelijk het gezelschap der Tafeleenden. RAMPEN meende waar te nemen dat hij zich daarbij vooral bij de ♀♀ ophield. NIESEN zag op 23 maart aanvankelijk noch Tafeleenden, noch *collaris*. Doch vrij spoedig kwam een troepje van zes eenden aanvliegen, bestaande uit vijf Tafeleenden en *collaris*; zij streken wederom neer op de plas waar zij steeds werden waargenomen. In dit verband is het interessant te vermelden dat KORTRIGHT (1943) schrijft: "They show great preference for certain spots and will return again and again to a pond which they like, refusing to visit an adjacent pond which to all intents and purposes seems identical with the first".

Aan de hand van hetgeen wij daarover in de literatuur hebben gevonden volgen thans nog enige algemene bijzonderheden over *Aythya collaris*.

Een recente beschrijving van deze soort komt voor in "The Birds of the British Isles" van BANNERMANN. De desbetreffende bijdrage (Dl. VII, p. 111 e.v.) is grotendeels van de hand van Jean DELACOUR, kenner der Anatidae bij uitnemendheid.

Gewoonlijk wordt de "Ring-necked" of "Ring-billed"-duck (vaak

kortweg genoemd "Ringbill") bij de Toppers behandeld, doch sommige auteurs menen dat hij dicht bij de Kuifeend staat. Zulke autoriteiten echter als DELACOUR en SCOTT, zich blijkbaar vooral baserend op het kleed van ♀ en donsjong, vinden de verwantschap met Tafeleenden het grootst. DELACOUR schrijft (loc. cit.): "Although quite different, the ring-necked duck has been originally confused by early ornithologists with the tufted duck, particularly by WILSON, and it was BONAPARTE who first gave an accurate description of both sexes. In shape and habits, it stands between the pochards, particularly the American red-head, ¹⁾ and the tufted duck..... The downy young look like young pochards or canvas-backs in their colour pattern. In the way it flies, swims and dives it much resembles the tufted".

Peter SCOTT (op. cit.), wijzend op de koptekening van het wijfje, "probably a more conservative character than the plumage of the male", concludeert dat *collaris* "is in some respects more similar in pattern to a female Pochard than to a Tufted Duck or Scaup". Het mannetje van deze duikeend heeft een donker kastanjebruine band rond de hals, waaraan de soort zijn wetenschappelijke naam ontleent. Alle schrijvers zijn het er over eens dat deze halsring zeer onduidelijk is. Zo schrijven GROSVENOR en WETMORE (op. cit.): "The ring on the neck is an obscure character confined to the old males.....", en TAVERNER (1947): "in highest plumage with a faint reddish or coppery band about the middle of neck". Voor zover ons bekend heeft dan ook niemand bij het exemplaar van *collaris* in Wassenaar deze ring kunnen waarnemen (bij het in begin april waargenomen Engelse exemplaar in Reading was, alleen van dichtbij en onder ideale omstandigheden, de halsring te zien). De naam "Ringbill" wordt door verschillende auteurs daarom logischer genoemd dan Ring-necked duck. KIST, in de „Vogelgids", spreekt van Ringsnaveleend, een o.i. weinig gelukkige naam, ook uit etymologisch oogpunt. Het lijkt te prefereren deze voor Nederland nieuwe soort te noemen Amerikaanse Kuifeend, een naam die ook de Commissie voor de Nederlandse Avifauna heeft aanvaard. Hoewel, naar wij hierboven zagen, *collaris* dus hoogstwaarschijnlijk nauwer verwant is aan de Tafeleend dan aan de Kuifeend, zal de naam Amerikaanse Kuifeend niet gemakkelijk tot verwarring leiden. Dit zou eerder het geval zijn indien de Nederlandse naam b.v. Amerikaanse Tafeleend of Amerikaanse Toppereend zou worden, omdat er immers Tafeleenden en Toppers in Amerika voorkomen. Bovendien heeft *collaris* inderdaad een soort kuif, namelijk enigszins verlengde kruin- en achterhoofsveren die de voor deze soort typerende kopvorm doen ontstaan.

Wat het vederkleed betreft zij nog opgemerkt dat de flanken van het mannetje wit zijn, dicht geaderd met fijne zwarte streepjes, waardoor zij in het veld een parelgrijze indruk maken. De vleugel-

¹⁾ D.i. *Aythya americana*, de Redhead.

spiegel is grijs; in de vlucht is een brede grijze band over de gehele achterzijde van de vleugel duidelijk zichtbaar. Het wijfje lijkt veel op dat van de Toppereend, doch heeft eveneens de grijze vleugelspiegel (het Topper ♀ een witte) en ook de witte, sub-terminale snavelband welke de Topper mist.

Goede, gekleurde afbeeldingen van *collaris* geven KORTRIGHT (op. cit.) en GROSVENOR en WETMORE (op. cit.), ook van het wijfje. Wij zijn de heer VAN 'T OEVER zeer erkentelijk dat hij een der door hem gemaakte foto's ter reproductie afstond.

Aythya collaris komt voornamelijk op zoet water voor, daarbij het liefst verblijvend op ondiep water en in moerassen. Zijn voedsel bestaat voornamelijk uit plantaardig materiaal, als wortels en zaden van waterplanten e.d., doch daarnaast uit larven en nimfen van waterinsecten, kleine mollusken enz.

Het voornaamste broedgebied van deze duikeend bevindt zich binnenlands op het Noord-Amerikaanse continent en wel, volgens Peter SCOTT (op. cit.), in drie van elkaar gescheiden gebieden, n.l.: a) in een brede strook lopend van de Grote Meren naar de Canadese prairieprovincies (Saskatchewan en Alberta); b) langs de westgrens van Brits Colombia tot N. Californië; c) in New Brunswick en Newfoundland (O. Canada). Zijn overwinteringsgebied geeft DELACOUR aan (loc. cit.) als zich uit te strekken van Brits Colombia, New Mexico, Arkansas en de Chesapeake baai, tot Guatemala, de Golf van Mexico, Florida en de Grote Antillen [volgens BOND (1947) komt de soort daarbij het talrijkst voor in West-Cuba en wel van oktober tot maart].

Vermelding verdient ten slotte nog dat enkele Amerikaanse ornithologen, die tijdens de herdenkingsbijeenkomst der B.O.U. in maart 1959 in Engeland waren, aan BEZEMER mededeelden dat zij de indruk hadden dat *Aythya collaris* in aantal aan het toenemen was.

Summary: First record of the Ring-necked Duck (*Aythya collaris*) in the Netherlands.

A specimen of the Ring-necked Duck was observed on a pool in the dunes of Wassenaar (near the Hague) on the morning of 15th March. The bird was a drake in full plumage, with a conspicuous white mark in front of the wing and a very distinct white sub-terminal band across the bill; no ring round the neck was seen in the field. The possibility that the bird was an escape is very remote. The bird mostly associated with some Pochards and always returned to the same two pools, where several ornithologists observed it till 23rd March when it was last seen. This is not only the first record of this species in the Netherlands, but also on the continent. Mention is made of the two recent records of *collaris* in England.

Literatuur:

- BANNERMAN, D. A. (1958): The Birds of the British Isles (Vol. VII). Edinburgh en Londen.
BOND, J. (1947): Field Guide of Birds of the West Indies. New York.
GROSVENOR, G. en WETMORE, A. (1937): The Book of Birds (Vol. I). Washington.

- KORTRIGHT, F. H. (1943): The Ducks, Geese and Swans of North America. Washington.
- SCOTT, P. (1955): Notes on the Ring-necked duck. *British Birds* 48, No. 9.
- SCOTT, Mrs. Ph. (1955): Ring-necked duck in Gloucestershire: A new British Bird. *British Birds* 48, No. 9.
- SHARROCK, J. T. R. en GILLMOR, R. (1959): Ring-necked Duck in Berkshire. *British Birds* 52, No. 12.
- TAVERNER, P. A. (1947): *Birds of Canada*. Toronto.

Waarnemingen betreffende de areaal-uitbreiding van de Zwarte Roodstaart (*Phoenicurus ochruros*) in ons land 1942-1950

door

D. A. VLEUGEL

(With summary: Observations on the Spread of the Black Redstart in the Netherlands)

Naar aanleiding van een oproep aan het eind van een korte bijdrage in „Natura” 48 (1951), pp. 131—133, over een zeer waarschijnlijke uitbreiding naar het westen van de Zwarte Roodstaart, ontving ik verscheidene brieven. Deze uitbreiding manifesteerde zich vooral bij Den Haag. Hier werden een aantal broedgevallen geconstateerd in 1949 en 1950 door Ir. J. J. WALDORP (1951). In deze jaren werden resp. 4 en 5 paartjes geteld en ook nesten en eieren gevonden op de puinvlakten tussen Stadhouderslaan, Scheveningseweg en Adr. Goekooplaan. Dit demonstreerde meteen de voorliefde voor het naoorlogse puin, die ook in Duitsland geconstateerd is (VIERECK, 1949) en eveneens in Engeland (FITTER, 1955). Trouwens, ook de Gekraagde Roodstaart toonde deze voorliefde in het na-oorlogse Duitsland (PEITZMEIER 1949, VIERECK 1949).

Er was gevraagd om gegevens over het voorkomen ten westen van de lijn Eindhoven-Amersfoort-Zwolle-Winschoten. De gegevens die hieronder worden meegedeeld, betreffen de periode tot en met 1950. Ze zijn meest in 1951 door mij ontvangen, soms ook in 1952. We zullen hier niet herhalen, wat al door WALDORP en VLEUGEL in „Natura” meegedeeld is. Behalve van particuliere zijde ontving ik ook mededelingen die bij het Staatsbosbeheer waren binnengekomen. Dit geschiedde door bemiddeling van de heer Sj. BRAAKSMA, waarvoor in het bijzonder hartelijk dank. We zullen de gegevens regionaal behandelen.

1. Noord-Brabant ten westen van de lijn Eindhoven—Amersfoort.

Om Breda en Roosendaal telken jare enkele paartjes (P. B. JANSEN, mond.). Betreffende Bergen op Zoom e.o. schreef Dr. P. KORRINGA: „Naar mijn ervaring is de Zwarte Roodstaart hier een vrij algemene verschijning, vooral bij fabrieken. Hoewel ik er niet